

IVAN CANKAR V MEDKULTURNEM PROSTORU

Ob stoti obletnici Cankarjeve smrti

IVAN CANKAR V MEDKULTURNEM PROSTORU

Ob stoti obletnici Cankarjeve smrti

Uredile

**Jožica Čeh Steger, Simona Pulko,
Melita Zemljak Jontes**

Maribor, Bielsko-Biala, Budapest, Kansas, Praha
2018

Mednarodna knjižna zbirka / *International Book Series: ZORA 126*

Ivan Cankar v medkulturnem prostoru. Ob stoti obletnici Cankarjeve smrti
Ivan Cankar in an intercultural space. In honour of Cankar's 100th Commemoration day

Uredile / *Edited by:* Jožica Čeh Steger, Simona Pulko, Melita Zemljak Jontes

© Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba / *University of Maribor Press*
Vse pravice pridržane. Brez pisnega dovoljenja založnika je prepovedano reproduciranje, distribuiranje, predelava ali druga uporaba tega dela ali njegovih delov v kakršnem koli obsegu ali postopku, vključno s fotokopiranjem, tiskanjem ali shranjevanjem v elektronski obliki.
All rights reserved. No part of this book may be reprinted or reproduced or utilized in any form or by any electronic, mechanical, or other means, now known or hereafter invented, including photocopying and recording, or in any information storage or retrieval system, without permission in writing from the publisher.

Recenzenti / *Reviewers:* red. prof. dr. Janez Vrečko, red. prof. dr. Andreja Žele,
izr. prof. dr. Tamara Turza - Bogdan

Prevod povzetka v angleščino / *English abstract translation by:* Katja Težak

Jezikovni pregled / *Language Editors:* Jožica Čeh Steger, Simona Pulko,
Melita Zemljak Jontes (slovenščina / *Slovenian*), Katja Težak (angleščina / *English*)

Slika na naslovnici / *Photo on Cover:* Plakat s portretom Ivana Cankarja, Tiskarna Ljudske
pravice, 1946 (UKM, Zbirka drobnih tiskov, Cankar, I., S 9/II 133)

Oblikovanje in prelom / *Design and typesetting:* Katarina Visočnik

Naklada / *Circulation:* 250 izvodov / *copies*

Tisk / *Printed by:* Cicero, Begunje, d. o. o.

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Univerzitetna knjižnica Maribor

821.163.6.09Cankar I.(082)

IVAN Cankar v medkulturnem prostoru : ob stoti obletnici Cankarjeve smrti /
uredile Jožica Čeh Steger, Simona Pulko, Melita Zemljak Jontes ; [prevod povzetka
v angleščino Katja Težak]. – Maribor : Univerzitetna založba Univerze, 2018. –
(Mednarodna knjižna zbirka Zora ; 126)

ISBN 978-961-286-206-0

l. Čeh Steger, Jožica

COBISS.SI-ID 95312641

Založnik / *Published by*

Univerzitetna založba Univerze v Mariboru / *University of Maribor Press*
Slomškov trg 15, 2000 Maribor, Slovenija
<http://press.um.si>, zalozba@um.si

Odgovorna oseba založnika / *For publisher:* prof. dr. Zdravko Kačič, rektor / *rector*

Izdajatelj / *Co-published by*

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta
Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija
<http://www.ff.um.si/zalozba-in-knjigarna/zora/>; ff@um.si

Cena / *Price:* 30 EUR

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-206-0>

Dostopno na / *Available at:* <http://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/362>

VLADKA TUCOVIČ

- 96 Istra v kratki prozi in pismih Ivana Cankarja

FRANCI JUST

- 106 Cankar v prekmurščini

ISTVÁN LUKÁCS

- 117 Arhaične prozno-poetične simbolistične konstrukcije v času slovenske in madžarske moderne – Ivan Cankar in Béla Balázs

JUTKA RUDAŠ

- 124 *Hlapec Jernej* in slovensko-madžarski medkulturni stiki

GJOKO NIKOLOVSKI

- 135 Cankarjev *Hlapec Jernej in njegova pravica* v makedonščini

SAŠA VOJTEH POKLAČ, MILOSLAV VOJTEH

- 149 Dramatika Ivana Cankarja v slovaških prevodih in na odrskih deskah slovaških gledališč

VESNA MIKOLIČ

- 160 Naklonskost v Cankarjevem romanu *Martin Kačur* in njegovem italijanskem prevodu

TOMAŽ ONIČ

- 172 Prevodni premiki v angleškem prevodu Cankarjevega *Gospoda stotnika*

URŠA MARINŠEK, TOMAŽ ONIČ

- 182 Receptija uprizoritve Cankarjevega *Pohujšanja* v San Diegu

Cankar in njegovi literarni sodobniki

DENIS PONIŽ

- 192 Cankarjev odnos do Murnove lirike

SILVIJA BOROVIK

- 205 Literarno prijateljstvo med Ivanom Cankarjem in Zofko Kveder

IGOR KRAMBERGER

- 215 Posledice prevzetosti. Cankarjeva branja Trdine. 1. del

red. prof. dr. Vesna Mikolič, znanstvena svetnica

Inštitut za jezikoslovne študije ZRS Koper

Katedra za slovenski jezik in književnost Univerze v Trstu

Naslov: ZRS Koper, Garibaldijska 1, 6000 Koper

vesna.mikolic@zrs-kp.si

Naklonskost v Cankarjevem romanu *Martin Kačur* in njegovem italijanskem prevodu

Izvleček

V prispevku smo z vidika literarne in medkulturne pragmatike obravnavali izraze moči ali intenzitete jezika v romanu Ivana Cankarja *Martin Kačur* (1906) in v italijanskem prevodu *Martin Kačur Biografia di un idealista* (1981) prevajalca Arnalda Bressana. Analizirali smo, katere izraze moči na različnih besedilnih ravneh Cankar uporablja za oblikovanje odnosa do sveta in bralca ter katere prevodne premike zasledimo pri prenašanju teh elementov v italijanščino. Čeprav bi pričakovali, da Cankarjevo izrazito jačanje pomena ustreza značilni neposrednosti in hiperboli v italijanskem komunikacijskem slogu, pa nekateri prevodni premiki kažejo na potrebo po drugačnem načinu pomenske rasti v italijanskem besedilu.

Ključne besede: literarna pragmatika, stilistika, naklonskost, modifikacija moči, prevodni premiki, Ivan Cankar

1. Namen prispevka

Slog Cankarjevih prozinskih del je zaradi svoje dovršenosti že od nekdaj vreden posebne obravnave, vendar pa njegovega jezika, oblike nikakor ne moremo ločiti od vsebinske obravnave, saj pri njem oblika vedno izhaja iz pomena in obratno. Tako stilistične analize Cankarjeve proze narekujejo hkratne jezikoslovne pristope oziroma njegova proza kar kliče po interdisciplinarnem pristopu, ki ga je Pogorelec (2011) imenovala lingvostilistika in v veliki meri ustreza današnji literarni pragmatiki. V našem prispevku bomo z vidika literarne pragmatike predstavili nekatere posebnosti ekspresivnosti v Cankarjevi prozi, natančneje v romanu *Martin Kačur* (Slovenska matica, 1906), s poudarkom na izrazih moči ali intenzitete jezika. Ker modifikacijo moči lahko obravnavamo kot kulturnospecifični element v jeziku, nas bo zanimalo, katere prevajalske strategije uporablja avtor italijanskega prevoda Arnaldo

Bressan (Martin Kačur. *Biografia di un idealista*, Mondadori, 1981) pri prenašanju teh elementov v italijanščino.

2. Teoretska izhodišča

2.1. Literarna pragmatika

Ivan Cankar je pomembno prelomnico v svojem ustvarjanju in slovenski književnosti z znamenitim izrekom »Moje oči niso mrtev aparat; moje oči so pokoren organ moje duše /.../« naznanil že v Epilogu k *Vinjetam* (1899), iz katerega je jasno, da bo njegova literatura odraz njegovega lastnega hotenja oz. odnosa do življenja. Breda Pogorelec (2011) poudarja, da takšno ustvarjanje Ivana Cankarja in celotne slovenske moderne pomeni ključno spremembo razumevanja umetnosti, ki je pripeljala tudi do drugačne oblikovanosti besedila:

»Nasproti temu postane predmet moderne umetnosti umetnikovo razmerje do življenja. Umetnik je v žarišču sveta, svet oblikuje sprva bolj, pozneje manj natančno /.../, a čedalje bolj jasno z namenom, govoriti o lastnem razmerju do tega življenja, o lastnem spoznanju. Razmerje kot predmet umetnostne ubeseditve samo ob sebi pripelje do spremembe v načinu oblikovanja: namesto plastične reliefne zgradbe gre sedaj za nekakšno projekcijo na samo pripovedno zgodbo.« (Pogorelec 2011: 141)

Če je bila še v realizmu v ospredju zgodba, ima pri Cankarju vodilno vlogo komentar. Poleg tega je naklonskost v umetnosti moderne izrazito obrnjena v dve smeri: ne le v odnos do stvarnosti, temveč preko snovnega tudi k bralcem (Pogorelec 2011: 84). Prav odnos do zunajjezikovne stvarnosti in pa odnos med tvorcem in naslovnikom v literarnem kontekstu pa sta v ospredju literarne pragmatike, ki na mesto poetike besedila postavlja poetiko literarnega sporazumevanja (van Dijk 1985). Tako je tudi literarno besedilo govorno dejanje, ki ga teorija govornih dejanj opredeljuje kot performativno govorno dejanje, ki priznava estetsko raven sedanje izkušnje in hkrati predvideva možnost drugačnega sveta. Po Levinu (v Kalenič Ramšak idr. 2013: 116) lahko kontekst vsakega književnega govornega dejanja opišemo s stavkom "zamišljam si sebe in vabim tebe, da si zamisliš svet, v katerem ...". Za performativnost gre zato, ker se dejanji "zamišljanja" in "vabljenja" dejansko izvajata, ne le izrekata.

Podobno kot pragmatiko v neumetnostnih besedilih literarno pragmatiko v leposlovnem delu zanimajo: kakšen je njegov namen (ilokucija) oz. odnos do propozicijske vsebine in do naslovnika/bralca (primerljivo z literarno perspektivo); kako v skladu s svojim namenom oblikuje specifičen umetnostni stil, ki ga lahko primerjamo s konverzacijskim stilom v neumetnostnih besedilih; katera jezikovna sredstva uporablja, da bralca prepriča: ali z

modifikacijo moči ali intenzitete svoje literarne izjave krepi ali šibi, ali dialog z naslovnikom zapira ali odpira.

2.2. Prevodoslovje in medkulturna pragmatika

Pri prevajanju književnih besedil pa je proces ustvarjanja novih svetov še kompleksnejši, saj prihaja do stika različnih jezikov in kultur in se „zamišljanje“ in „vabljenje“ uresničujeta v več jezikih, s čimer se lahko spreminja tudi ilokucijska sila. Tu je zato zanimiv pristop medkulturne pragmatike, ki se ukvarja s kontrastivno pragmatično-semantično analizo in največ pozornosti posveča prav kulturno pogojenima konverzacijskemu slogu, v primeru literarnih del torej umetnostnemu slogu, in ilokucijski sili.

Tudi sodobno prevodoslovje se zelo dobro zaveda kulturne pogojenosti književnih del, ki jih v slovenskem prostoru od Mete Grosman (2004) dalje imenuje književnost v medkulturnem položaju. Tako so prevodoslovci v kontrastivnih analizah še posebej pozorni na prevodne premike, ki pomagajo preseči možnost nesporazumov zaradi kulturno občutljivih mest v besedilu in prispevajo k prilagajanju prevoda ciljni kulturi.

2.3. Teorija upovedovanja in modifikacija moči ali intenzitete jezika

V literarnem besedilu torej lahko opazujemo, s katerimi jezikovnimi sredstvi avtor dosega svoj namen, tj. upovediti svoje videnje sveta in vanj vključiti bralca. Književni ustvarjalci so še posebej pozorni na izbiro jezikovnih sredstev, saj jim ravno ta omogoča doseganje estetskosti literarnega dela, s čimer na bolj učinkovit način izrazijo svojo subjektivnost in sočasno učinkujejo na bralca. Besedni umetnik pravzaprav ves čas preigrava moč besede oziroma moč vseh jezikovnih sredstev, zato je zanimivo njegov jezik opazovati z vidika teorije moči ali intenzitete jezika.

Bowers (1963) je moč ali intenziteta jezika definiral kot zmožnost jezika, da zaznamuje stopnjo, po kateri se sporočevalčev odnos do zunajjezikovne dejanskosti razlikuje od nevtralnega odnosa. Vprašanje »nevtralnega odnosa«, »norme« je po Livnat in Sovran (2001) odvisno od neke družbe, kulture, ki skladno z lastnimi normami vrednoti, koliko pozornosti, poudarka je vloženo v nek pojav, kar se nato izrazi tudi v jeziku. Brown-Levinsonova vpljudnostna teorija, ki izpostavlja odnos do naslovnika, pa pri tem poudarja, da so omejitve, šibitve odpiranje prostora za aktivnost, odziv, ugovor naslovnika (Brown, Levinson 1987). Vsekakor se odnos do zunajjezikovne dejanskosti in naslovnika vzpostavlja med upovedovanjem in tako je tudi modifikacija moči ena od mnogih modifikacij podstave v upovedovalnem procesu.

Vsa jezikovna sredstva, ki modificirajo moč pomena neke besede ali povedi, argumenta ali izjave, imenujemo modifikatorji moči ali intenzitete jezika (ang. modifiers, hedges). Tista jezikovna sredstva, s katerimi šibimo, omejujemo stopnjo moči pomena, imenujemo šibitelji, (ang. mitigators), npr. *včasih, morda, nekaj, nekakšen*, nasprotno so sredstva, s katerimi pomen jačamo, krepimo, jačitelji (ang. intensifiers), npr. *vedno, zelo, vse, krasen* (glej Mikolič 2014). Skupaj z jezikovnimi sredstvi, ki so že inherentno modificirana (npr. *tepec, zvončkljati*) ali so modificirana s pomočjo pomenskih prenosov (npr. *buča* v pomenu 'glava') in stilističnih figur (npr. ponovitev *hitro hitro*), jih imenujemo izrazi moči ali intenzitete jezika.

Vlogo modifikatorja imajo lahko jezikovna sredstva z različnih jezikovnih ravnin, od npr. intonacije in poudarka na fonološki ravni do tematsko-rematske strukture znotraj posameznega stavka ali besedila na skladenjski, besedoslovni ravni in ravni nadpovedne skladnje. Med besednimi vrstami so zelo učinkovita modifikacijska sredstva naklonski glagoli in drugi naklonski izrazi (npr. morati, je treba, lahko), performativi (npr. trditi, misliti, ocenjevati) ter različne glagolske oblike in kategorije, kot glagolski čas in naklon (npr. pogojnik, prihodnjik, rabljen v pripovedi, velelnik). Poleg glagola so najpogostejša jezikovna sredstva za modifikacijo moči členki in členkovni izrazi (nedvomno, v resnici, menda, skoraj, načeloma, vsaj), prislovi in prislovni izrazi (npr. vedno, popolnoma, v veliki meri, večinoma, približno) ter pridevniki (npr. droben, majhen, velik, izjemen, edinstven, dragocen), slednji še posebej v presežniški obliki, ki je zelo pogost izraz za krepitev pomena. Drugih besednih vrst s takšno funkcijo je manj, čeprav so prav posamezni samostalniki (npr. večina) in nekateri samostalniški in pridevniški zaimki (npr. ves, vse, nekaj, nihče, nič) izraziti jačitelji ali šibitelji in tudi pogosto rabljeni.

Modifikacija moči je prisotna tudi pri besedah različnih besednih vrst, ki niso v funkciji modifikatorja, pač pa so že inherentno modificirane, vlogo jačitelja ali šibitelja nosi obrazilo (npr. grizljati, stopicljati, grdoba) ali osnova (edinstvenost). Besede z nevtralnno mero moči lahko zaradi priložnostno vrednotenjskega razmerja sporočevalca do upovedene predmetnosti ali naslovnika pridobijo modificiran pomen v kontekstu, ko izražajo poseben poudarek oz. čustvenost, največkrat se to zgodi z določenim pomenskim prenosom (osel, govedo), v stalni besedni zvezi (gromska strela) ali v povedi oz. besedilu z neobičajno tematsko-rematsko strukturo, z rabo časovno (arh. suknja, neol. sebek) ali zvrstno zaznamovanega izraza (knj. prelest, vulg. drek). Pri besedah, ki so tako ali drugače že same po sebi modificirane, prihaja do pokrivanja z ekspresivnostjo, saj te besede pridobivajo konotativni pomen, ki vedno vključuje tudi čustvenost. V književnih besedilih so v tej funkciji vsi tropi in figure, saj estetsko

komponento v teh besedilih občutimo kot svojevrstno, na čustvih in občutjih temelječe jačanje učinka običajnih, vsakdanjih besed in drugih jezikovnih sredstev. Tako je ekspresivnost literature vedno v funkciji modifikacije moči ali intenzitete jezika in obratno, avtor jača moč besede, zato da ta postaja čim bolj ekspresivna in jo kot tako občuti tudi bralec.

Tudi Cankarju so bili enako pomembni tako etos besede kot njena estetska vrednost, zven in muzikalnost, beseda mora odražati obenem idejo in čut (Zadravec 1980). Tako kot je imel zelo jasna stališča o življenju in družbi, je tudi zelo pozorno premišljeval o učinku svojih književnih del. Kako je raziskoval izrazno moč in učinek besede, je večkrat eksplicitno zapisal tudi v svojih pismih, člankih in literarnih delih. Tako je v pismu Henriku Tumi 29. marca 1918 zapisal:

„Kadar pišem mi je edina skrb, da jasno povem, kar mislim, in pa, da natanko do najtišje nijanse čuti z mano tisti, za kogar pišem.«

Za Cankarja je značilno »izrabljanje vseh jezikovnih znamenj za dosego učinka. Ne samo pomenskih značilnosti /.../, ampak tudi sozvočje oblik in glasovne podobnosti.« (Pogorelec 2011: 109). Pogorelčeva (2011: 130) zato izpostavlja, da je pri analizi Cankarjevega sloga potrebno biti pozoren tako na posebno skladijsko urejenost kot na igro pomenskih razmerij, ki nastajajo z zapolnitvami skladijskega vzorca, tako na skladijsko figuro kot na metaforo. V nadaljevanju nas bodo zanimali učinki njegovega jezika v enem njegovih osrednjih proznih del.

3. »Martin Kačur« in italijanski prevod »Martin Kačur. Biografia di un idealista«

Martin Kačur (Slovenska matica, 1906) je pripovedno delo iz Cankarjevega zrelega obdobja, v katerem je po Janku Kosu (1987) Ivan Cankar uspel najbolje „uravnovesiti realistično zasnovo s simbolističnim tipičnim slogom“. Tudi sam avtor se je zavedal moči tega svojega romana. Čeprav je predvsem založnikom pogosto obljubljal, da bo vsako njegovo novo delo najboljšo doslej, pa je spodnji zapis, ki se navezuje na Martina Kačurja, zanimiv tudi zato, ker govori prav o moči literarnega dela:

»Baš zdaj završujem roman za ‚Matico‘. Stvar bo krepkejša od vseh mojih drugih povesti. Narisal sem brez usmiljenja boj idealista z nizkim življenjem; in kakor se spodobi, je idealist klavrno propadel —!« (Ivan Cankar Franu Zbašniku 8. 12. 1905.)

Tako ne čudi, da je to delo doživelo kar nekaj prevodov v tuje jezike, tudi v italijanščino. Po drugi svetovni vojni je med stodesetimi samostojnimi knjižnimi prevodi slovenskega leposlovja v italijanščini izšlo skupno osemindvajset proznih del (brez leposlovja za mladino), med temi je kar polovica (štirinajst) del Ivana Cankarja, kot ugotavlja Zoltan Jan. Kljub temu pa dvomi o uspešnosti prodiranja Ivana Cankarja kot slovenskega klasika v italijanski svet, saj je potekalo sporadično, brez kontinuitete, zanimanja za prevode je vse manj, odmevni so bili predvsem prevodi in študije italijanskih strokovnjakov.

Tako je veliko zanimanja vzbudil prevod, ki ga je opravil in ob tem napisal še spremno študijo italijanski univerzitetni profesor Arnaldo Bressan. V njej poda opažanje o najbolj vsakdanjih, v običajni rabi izpraznjenih besedah, iz katerih pa Cankar zmore ustvarjati glasbo:

»In altre parole, in rapporto allo sloveno letterario corrente, Cankar vive la propria scrittura come fatto creaturale e culturale, come rivoluzione linguistica e operazione poetica. On (Cankar, op. a.) seveda ne izumlja novega jezika, pač pa kot pesnik iz najbolj vsakdanjih, iztrošenih besed ustvarja takšno glasbo, takšen izraz, ki ga v literarni tradiciji in kulturi njegovega naroda še ni bilo; tako ustvarja moderno slovensko pripovedno prozo, ki v evropskem kontekstu predstavlja povsem izviren pripovedni slog.« (Bressan)

Bressanovo opažanje se je potrdilo tudi v naši raziskavi.

4. Priprava gradiva in metode raziskave

Roman Martin Kačur je bralcem prosto dostopen v Wikiviru, od koder smo ob pomoči jezikovnega tehnologa dr. Jerneja Vičiča za naše potrebe izvozili samo besedilo. Besedilo smo lematizirali in oblikoskladenjsko označili s pomočjo orodja totale (Erjavec idr. 2005). Tako označeno besedilo nam je omogočilo enostavno luščenje spiskov besed, saj smo besedne oblike lahko družili po lemah in jih nato preštevali. Oblikoskladenjske oznake pa so nam omogočile izdelavo frekvenčnih list za določene skupine besed. Uporabljena orodja so vsa del osnovnega nabora GNU/linux ukazov, kot so sort, uniq, cut, nekaj pa je bilo tudi preprostega programiranja v programskem jeziku awk. Gre za podobne metode, ki so bile uporabljene tudi pri pripravi jezikovnih gradiv za prevajalne sisteme (Vičič idr. 2014).

Jezikovna analiza je potekala v dveh fazah. Najprej smo na osnovi avtomatskega luščenja besed iz delovnega korpusa Cankarjevega besedila izdelali frekvenčne liste za posamezne lekseme (leme) in na osnovi tega ugotavljali tako raznolikost besedišča kot prisotnost modifikatorjev

moči med najpogostejše rabljenimi besedami. V drugi fazi pa smo ročno označevali primere najbolj tipičnih jezikovnih sredstev, s katerimi je Cankar jačal moč posameznih besed in sporočila v celoti, in jih interpretirali skladno s spoznanji zgoraj predstavljenih znanstvenih disciplin.

5. Rezultati jezikovne analize

5.1 Raznolikost besedišča in raba modifikatorjev moči

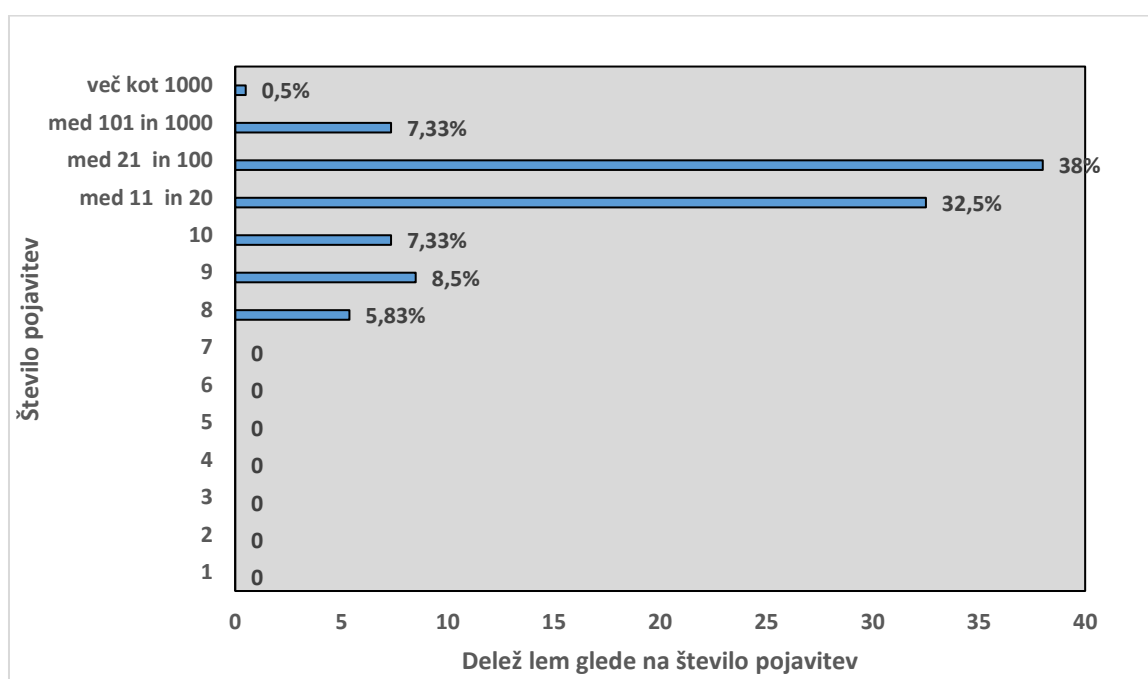
Jezikovna analiza na osnovi avtomatskega luščenja besed iz korpusa romana Martin Kačur je pokazala na ključno posebnost Cankarjevega besedišča. Od skupaj 10.969 lem, tj. osnovnih oblik besede, ki se lahko pojavljajo v različnih slovničnih oblikah, ni nobene besede, ki bi se pojavila manj kot osemkrat.¹ Večina, kar 70,5%, se jih pojavi od 11- do 100-krat, od tega se 38% ponovi od 21- do 100-krat, 32,5% pa od 10- do 20-krat (tabela 1, slika 1). Gre torej za omejen obseg besed, ki jih avtor večkrat ponavlja.

ŠTEVILO POJAVITEV	ŠTEVILO BESED	ODSTOTKI
1	0	0
2	0	0
3	0	0
4	0	0
5	0	0
6	0	0
7	0	0
8	35	5,83
9	51	8,5
10	44	7,33
med 11 in 20	195	32,5

¹ Tu se vzpostavlja zanimiva primerjava z zelo raznolikim besediščem pesnika Tomaža Šalamuna, za katerega smo ugotovili, da se v korpusu njegove poezije od skupaj 10.969 lem kar 6.187 ali 56,4% lem pojavi le enkrat, 15,28% dvakrat, 7,62% trikrat, 4,51% štirikrat, 2,87% petkrat, 2,15% šestkrat, besed, ki se pojavljajo več kot šestkrat, pa je vsega skupaj 11,16% (Mikolič 2014). Nasprotno se v romanu Ivana Cankarja besede pojavijo najmanj osemkrat, večina pa se jih ponovi od 11- do 100-krat.

med 21 in 100	228	38
med 100 in 1000	44	7,33
več kot 1000	3	0,5
SKUPAJ	600	100,00

Tabela 1: Pogostost pojavitev besed (lem) v korpusu »Martin Kačur« Ivana Cankarja

Slika 1: Delež besed (lem) v korpusu »Martin Kačur« Ivana Cankarja glede na število pojavitev

Med 100 najpogostejšimi besedami, ki se ponovijo od 50- do 1000-krat (le tri se pojavijo več kot 1000-krat) so zelo osnovne slovenske besede, ki pripadajo govoru vsakdanjega sporazumevanja, in sicer so to – brez nepolnopomenskih besed in zaimkov ter razvrščene glede na pogostost pojavitev od najpogostejših do manj pogostih – naslednje besede: *človek, obraz, roka, oči, stran, imeti, iti, misliti, gledati, zdaj, videti, nič, stopiti, srce, priti, vedeti, govoriti, več, velik, miza, izba, pogledati, stati, gospod, župan, glava, žena, rad, ozreti, reči, zasmeljati, zmerom, lep, dolg, otrok, lahko, lice, bolj, misel, prašati, bel, treba, moči, učitelj, glas, povedati.*

Očitno je torej, da Cankarjeva proza ne učinkuje zaradi leksikalne raznolikosti in specifičnega besedišča, pač pa avtor uporablja nekatere druge prijeme za vplivanje na bralca. Iz frekvenčne

analize lahko ugotovimo tudi, da je med 100 najpogostejšimi besedami kar nekaj modifikatorjev moči, vendar so vsi taki, ki jih lahko uvrščamo med jačitelje, in sicer so to naslednji členki, pridevniške besede, prislovi, glagoli in glagolski izrazi: *še, ves, tudi, nič, več, velik, samo, zmerom, bolj, treba, moči*. Od teh ima le glagol *moči* poleg vloge jačitelja (v pomenu po SSKJ) tudi vlogo šibitelja (v pomenu po SSKJ), ostali šibitelji, kot *morda, nekaj, kdaj*, se pojavijo šele med besedami, ki se ponovijo 33-krat in manj. Cankar torej teži k jačanju, stopnjevanju moči pomenov, tako se na tem mestu odpreta dve vprašanji: prvič, ali so modifikatorji edini izrazi moči v njegovi prozi, in drugič, ali uporablja katere druge pristope tudi za šibitve, omejitve pomena, za rahljanje svojega komentarja, za odpiranje dialoga z bralcem. Odgovore na tidve vprašanji je podala analiza nekaterih Cankarjevih najpogostejših jezikovno-stilističnih postopkov, ki so postali še posebej razvidni ob primerjavi izvirnika z italijanskim prevodom.

5.2. Jedrnatost ali gostobesednost, besedišče, ki ne služi olepševanju resnice, ali visokoleteče besede

Podobno kot Bressan je tudi Pogorelec ugotavljala neke vrste dvojnost Cankarjeve besede: po eni strani je zavračal izumetničenost meščanskega izraza in uporabljal naraven, razumljiv jezik, ki pa je bil po drugi strani visoko kultiviran in ne surov. To je dosegal tako, da je združeval nezdružljiva pomenska polja, ki dosežejo usklajenost v medsebojnem učinkovanju (Pogorelec 2011: 14). Po Zadravcu je »Cankar za umetniškega priznaval le takšen jezik, ki ga označuje pomensko jasna ali takšna beseda, ki ne megli pesniške resnice, zato pa tudi zavračal površno ravnanje z besedo, npr. gostobesednost« (Zadravec 1980: 10). Tudi Cankarjevi simboli so obrnjeni v stvarnost oz. lastne vizije bolj kot v metafiziko, pa vendar prav pomenski prenosi, od postopka metaforizacije do simbolistične poetike, dajejo Cankarjevi besedi posebno moč, tako da je obenem nosilka etičnega in estetskega.

Zgornje ugotovitve potrjuje tudi Cankarjev leksikon v romanu Martin Kačur in njegov prevod v italijanščino. Cankarjevemu pogostemu jačanju pomenov bodisi z eksplicitnimi jačitelji bodisi zgolj z neposrednim, jedrnatim izrazom in združevanjem elementarnih besed v izvirne pomenske zveze in prenose pogosto sledi tudi Bressan. Pa vendar je prevajalec, kljub temu da se je zavedal vrednosti takšnega Cankarjevega sloga, v številnih primerih uporabil prevodne premike, ki so pomenili vsaj delni odmik od izvirnika in očitno približevanje ciljni publiki. Prevodni premiki pogosto skušajo učinek na videz preproste besede ali besedne zveze v

izvirniku omiliti, ošibiti, s čimer tudi pomen celotne povedi postane manj direkten, lahko tudi manj grob. V današnji govorici bi rekli, da je prevod bolj politično korekten. Prevajalec je torej čutil Cankarjevo besedo kot močno, morda celo premočno prav zato, ker gre za golo besedo brez inherentne modificiranosti, ki pa z vstopom v nove pomenske zveze pridobi novo moč.² Takšen tip jačanja v pomenskem in estetskem smislu pogosto nadomesti z eksplicitacijo v obliki različnih, ponavadi širših besednih zvez. Naštejmo nekaj odlomkov, kjer so takšni primeri podčrtani, najprej v Cankarjevem besedilu, nato še njihove vzporednice v italijanskem prevodu:

a) dvoje trdih ur

due ore di duro cammino ('dve uri trde poti')³

b) Z velikim hrupom je stopil v gostilnico debel, postaren človek.

Rumoroso, senza riguardi entrò nella piccola osteria un tipo ben pasciuto e anziano. ('Glasno, brez zadržkov/spoštovanja je vstopil v majhno gostilno precej obilen in starejši človek.')

c) /.../ zapisano je bilo tam, da je spoznala do dobrega življenja gnus /.../

/.../ vi si leggeva chiaramente che aveva conosciuto fino in fondo quanto c'è di peggio nella vita /.../ ('tam je bilo zapisano, da je spoznala do dobrega to, kar je bilo najslabšega v življenju').

Namesto enega samega jasnega leksema prevajalec uporabi stalno besedno zvezo:

a) Naravnost vam rečem /.../

Glielo dico con tutta la franchezza /.../ ('Vam rečem z vso odprtostjo')

lahko tudi frazeološko besedno zvezo:

a) Debel sem!

Ho messo su pancia! ('Sem pridelal trebuh!')

b) Veliko je izkusil!

Ne deve aver viste di tutti i colori! ('Jih je moral videti vseh barv')

² Podobno se dogaja tudi ob Cankarjevi prenovitvi frazemov (Pogorelec 2011, Kržišnik 2018).

³ Tu in v nadaljevanju v oklepajih za lažjo razumljivost članka navajamo dobesedne prevode italijanskega besedila.

Nasploh sta pridevnik 'velik' ali prislov 'veliko', ki ju Cankar uporablja v različnih kontekstih v različnih pomenskih odtenkih, večinoma zamenjana z bolj natančnim pridevniškim ali prislovnim izrazom ali besedno zvezo.

- c) /.../ predebel je /.../
/.../ è troppo in carne /.../ ('ima preveč mesa')

Potujitveni učinek, torej ustvarjanje večje distance, ima prevodni premik, ko se neke lastnosti ne pripisujejo neposredno osebk, pač pa njegovim idejam:

a) »In tak prihajate k nam?«

»Kakšen?« se je prestrašil Kačur.

»Tak tepec, ne zamerite! /.../«

»Ed è con queste idee che viene da noi?«

»Che idee?« gli chiese Kačur, preoccupato.

»Talmente banali, mi scusi! /.../«,

('In s temi idejami prihajate k nam?

»Kakšnimi idejami?« ga vpraša Kačur, zaskrbljen.

»S tako banalnimi, oprostite! /.../«),

ko se neko dejanje ne prisoja neposredno osebk, temveč oba postaneta predmet ob povedku z glagolom v pasivni obliki:

- b) V daljavi je zažvenketala kosa /.../.

In lontananza si sentì affilare una falce /.../ ('V daljavi se sliši brušenje kose')

ali ko oseba ni več nemočni objekt dejanja personificiranega pojma v frazeološki besedni zvezi, ampak postane subjekt, katerega občutje je opisano z razširjenim predikatnim atributom:

- c) Groza je izpreletela Kačurja /.../

Kačur ne restò inorridito e si spaurì /.../ ('Kačur je postal zgrožen in se je prestrašil')

Včasih je v prevodu namesto trdilne oblike nikalnica, ki deluje manj neposredno:

a) Zakaj vsak gnoj smrdi /.../

Perché non c'è letame che non puzzi /.../ (Zakaj ni gnoja, ki ne bi smrdel /.../)

b) In že sem bil skoraj žalosten!

E per poco non ero disperato! (za malo da nisem bil obupan')

Podobno velja tudi, ko pomen besede v izvirniku nikakor ne zveni grobo, a prevajalec se je vseeno odločil za stilistično mehkejšo besedo:

V zeleni dolini /.../

Nella vallata verdeggiante /.../ ('V zelenkasti dolini')

ali pa je izpustil pomensko močno besedo 'srce':

/.../ in zaključalo mu je v srcu za hip komaj zavedno hrepenenje /.../

/.../ per un attimo, quasi inavvertito, lo punse un desiderio ardente /.../ ('za hip, skoraj brez opozorila, ga je zbodla goreča želja').

Čeprav velja italijanščina za jezik, v katerem se nominalizacija pogosto pojavlja, sploh v primerjavi s slovenščino (Mikolič Južnič 2007), pa se v italijanskem prevodu Martina Kačurja pogosto pojavi potreba po osebni glagolski obliki tam, kjer imamo v slovenskem izvirniku samostalniško zvezo:

a) /.../ in je ugledal /.../ sebe sklonjenega, trepetajočega od zlobe in srda, s stisnjenimi, vzdignjenimi pestmi /.../

/.../ e rivide /.../ se stesso mentre, con un tremito di cattiveria e di rabbia, le si avventava addosso con i pugni chiusi, sollevati /.../ ('in je ugledal samega sebe, kako se je v zanosu hudobije in jeze spravljal nanjo s stisnjenimi, vzdignjenimi pestmi')

b) In njen kričeči, hripavi glas: /.../

E lei urlava con voce stridula, roca: /.../ ('In ona je kričala z glasnim, hripavim glasom')

ali gramatično-pomensko figuro, kot posebno oblikovno figuro s tvorbo zloženek imenuje Pogorelec (2011: 85):

c) Bog mu odpusti črnogledje!

Che Iddio gli perdoni, vede tutto nero! ('Naj mu Bog odpusti, vidi vse črno!')

Nominalizacija, ki deluje pomensko zgoščena, močna, je v prevodu »razredčena«, razvezana v stavek.

Zanimivi so tudi primeri, v katerih se v prevodu, zato da se doseže moč Cankarjevih presenetljivih pomenskih zvez, pojavi eksplicitni jačitelj:

Ne zlagajte pesmi, izgubili boste kredit.

Non scriva poesie, perderebbe ogni credito. ('Ne zlagajte pesmi, izgubili boste vsakršen kredit.')

Spričo izvirnih pomenskih prenosov (v tem primeru 'izgubiti kredit') tudi gole trditve, brez eksplicitnih modifikatorjev moči, pri Cankarju delujejo močno; v takih primerih bi tudi jačitelj pravzaprav ošibil pomen metaforičnega izraza.

5.3. Neobičajni besedni red

Podobno kot za besedišče tudi za skladnjo velja, da je Cankar izhajal iz zgradbe in ritma naravnega, živega, govornega jezika, ki jo je uskladil z normo pisnega jezika in s tem dosegel nove učinke moderne poetike:

»Svoj sicer umetelni stavek je Cankar zasnoval s hkratno izrabo pisnega in govornega jezika in tako ustvaril novo, funkcionalno utemeljeno figuro.«
(Pogorelec 2011: 147)

Tako Cankar besedam pogosto dodaja pomen z inverzijo besednega reda oziroma je njegov stavek zgrajen po pravilih subjektivnega besednega reda, značilnega za govorni jezik, ko je poseben poudarek na začetku povedi. V Cankarjevi prozi je tako osebek v nasprotju z osnovno tematsko-rematsko strukturo, v kateri je pomensko težišče na koncu povedi in se osebek pričakuje na začetku stavčnega vzorca, nepričakovano pomaknjen proti jedru ali koncu besede. Pa ne le osebek, v pomensko jedro na sredi ali koncu povedi se lahko uvrščajo vse prvine, ki jih je pisatelj želel posebej izpostaviti, tudi prilastki in prislovna določila z razpoloženskimi izrazi, opisi osebnostnih lastnosti, posebnih okoliščin idr. Obenem z nasprotjem med pričakovanim besednim redom in njegovo realizacijo v povedi pa pridobijo na pomenu tudi

elementi v izhodišču, na začetku povedi, cela poved je figura, ki poudari vse tri pozicije, izhodišče, prehod in jedro in s tem ojača pomene vseh v njej vsebovanih besed.

Prevajalec včasih sledi tovrstnim skladijskim figuram, vendar zaradi narave italijanske skladnje pogosto ohranja tudi nezaznamovani besedni red. V takšnih primerih pa se čuti potreba, da pomene, ki so v izvorniku ojačani z neobičajno besedno stavbo, okrepi z drugimi sredstvi, pogosto z razširjenimi besednimi zvezami:

Rosen in blaten je prišel Martin Kačur v poštno gostilnico.

Martin Kačur arrivò alla posteria bagnato di rugiada e infangato. ('Martin Kačur je prišel v poštno gostilnico moker od rose in blaten.')

Čemerer in zamišljen je presanjal jutro.

Passò il mattino seguente di malumore e depresso. (Naslednje jutro je preživel slabo razpoložen in potr.)

ali z dodajanjem povedka v nominalni stavek:

- a) Čuden mir, svečan in blag, pod vsem velikim nebom.

Sotto tutto il vasto cielo regnava una strana pace, mite e festosa. ('Pod vsem prostranim nebom je vladal čuden mir, blag in svečan.')

oziroma z nadomeščanjem glagola 'biti' v povedku s pomensko bolj specifičnim glagolom 'vagare' ('bloditi'):

- a) Daleč so bile njene misli.

/.../ i suoi pensieri vagavano altrove. ('.../ njene misli so blodile drugod.)

5.4. Specifična stavčna členjenost in paralelizem členov

Cankarjeva skladijska figura presega meje ene povedi in se širi na odstavek, besedilo. Pogorelec (2011) izpostavlja tipičen Cankarjev stavek z dvema ali tremi pomenskimi jedri, ki so lahko še razširjena. Te dele pa znotraj povedi ali na nadpovedni ravni pogosto povezujejo paralelizmi vseh vrst: ponavljanje iste besede ali besednih zvez v stavku, odstavku, ponavljanje ali sopostavljanje enako zgrajenih povedi, delov povedi, odstavkov.

Prevod poskuša slediti dvo- ali trodelnosti Cankarjevega stavka, tudi nekaterim paralelizmom, čeprav pogosto srečamo primere, ko se ponavljajoča beseda izpušča ali je nadomeščena s sopomenkami, namesto s paralelizmom prevajalec pomensko moč dviga z večjo pestrostjo besedišča in z bolj razgibano stavčno strukturo.

Tako v spodnjem primeru lahko vidimo dvodelno poved z razširjenima pomenskima jedroma, ki jo lahko najdemo tudi v prevodu, medtem ko niti z vidika besednega reda niti z vidika paralelizmov prevod ne sledi izvorniku. V prvem delu Cankar osebek postavi na konec (vzduh) ali sredino (sence) povedi, v drugem delu pa sta dva različna dela telesa v osebkju (oči, noge) vedno v izhodišču. Prevajalec te ponavljajoče se stavčne forme ne ohrani, osebek ohranja vedno na nezaznamovanem mestu, v izhodišču povedi, 'noge' v zadnjem osebkju zamenja z 'lui ('on'). Ponavljajoči se členek 'še' prevajalec dvakrat prevede z 'ancora', tretjič ga izrazi v glagolu 'riabituaire' ('ponovno navaditi'), paralelizem z zaimkom 'njegov' pa povsem opusti:

Še se je držal obleke tisti bolni, strupeni vzduh, še so ostale sence na njegovem obrazu in v njegovem srcu; njegove oči še niso bile navajene sonca in njegove noge bodo stopale neokretno po svobodni zemlji.

La sua aria malsana e velenosa gli intrideva ancora gli abiti, ancora ne portava sul viso e nel cuore le ombre; gli occhi non si erano riabituaati al sole e lui si muoveva così goffamente, all'aperto.

(Njegova bolna in strupena sapa mu je še vedno prežemala obleke, še vedno je nosil na obrazu in v srcu sence; oči se niso ponovno navadile sonca in on se je premikal neokretno na prostem.)

Prav tako prevajalec ne sledi v celoti strukturi spodnjega odstavka kot ritmične in pomenske celote, ki jo povezuje dosledno izpeljana členitev po aktualnosti in ponavljanje istega besednega reda v vseh njenih delih. Tako se le v prvem delu osebek (voz) pojavi v izhodišču, prislovno določilo kraja (mimo starinskega gradu) pa na koncu stavka, medtem ko so v prvih stavkih ostalih delov okoliščine kraja (ob vrtu, tik poti, v lopi, od starinskega grada) v izhodišču, predikat v prehodu, subjekt pa v pomenskem jedru. V italijanskem prevodu ni takšne dosledne členjenosti odstavka s ponavljajočo se tematsko-rematsko strukturo, zadnja poved je celo premaknjena v nov odstavek:

Voz je prišel mimo starinskega gradu; na obeh straneh gradu se je razprostiral velik vrt; ob vrtu je šumela voda, peneča in pršeča se je izvija izpod visoke skale nad cesto; tik poti je stala pod košatim kostanjem odprta lopa, bršljan je zastiral okna in je visel nad durmi; v lopi je sedelo dekle v rdeči bluzi, okrenilo

se je in Kačur je videl, kakor v hipnem snu, bel óbraz in dvoje črnih, velikih oči. Od starinskega grada se je vzdignila jata kričečih ptic, voz se je zibal dalje in odprla se je svobodna, prostrana ravan.

La carrozza passava accanto a un antico castello; si stendeva su entrambi i lati un grande parco; lungo il parco sussurrava un ruscello, che sgorgava con mille spruzzi da un'alta roccia sopra la strada; sulla strada, sotto un castagno frondoso, c'era un capanno con la porta spalancata; l'edera vi pendeva davanti e ne copriva le finestre e seduta, dentro, c'era una ragazza in camicetta rossa: si voltò e Kačur vide – come in un attimo di sogno – un viso bianco e due grandi occhi neri.

Dall'antico castello prese il volo uno stormo d'uccelli cinguettanti, la diligenza passò oltre traballando e apparve la pianura, libera e immensa.

(Voz je prišel mimo starinskega gradu; razprostiral se je na obeh straneh velik vrt; ob vrtu je šumel potok, ki je pršel s tisoč curki izpod visoke skale nad cesto; ob cesti je, pod košatim kostanjem, bila lopa z na stežaj odprtimi vrati; bršljan je visel čez njo in ji zastiral okna in sedeča, notri, je bilo dekle v rdeči bluzi: okrenilo se je in Kačur je videl – kakor v trenutku sna, bel obraz in dvoje črnih, velikih oči.

Od starinskega grada se je vzdignila jata kričečih ptic, voz se je umikal dalje, zibajoč se, in odprla se je ravan, svobodna in prostrana.)

Ne prepevajte nikoli, razen v cerkvi, in še tam ne preveč naglas, ker bi Zapoljci rekli, da ste bahač. Ne prepevajte v krčmi, ker poreko, da ste pijanec; ne v društvu, ker poreko, da ščujete ljudstvo; tudi ne v svoji izbi, ker poreko, da ste norec. Ne zahajajte preveč v družbo; rekli bi, da ste veseljak in lahkomiselnež; tudi se je preveč ne ogibajte; rekli bi, da ste potuhnjenec.

Non canti mai, tranne che in chiesa, e anche lì senza alzare troppo la voce, perché in tal caso gli zapoljani direbbero che vuole mettersi in mostra. Non canti all'osteria, perché la giudicherebbero un ubriacone; e in comitiva, perché direbbero che istiga la gente; e nemmeno nella sua stanza, perché la prenderebbero per pazzo. Non stia troppo in compagnia: direbbero che è un allegrone e un perditempo; ma neppure se ne stia troppo da parte: la direbbero ipocrita.

6. Sklep

Tudi v Cankarjevem romanu Martin Kačur torej naklonskost povsem prežema oblikovno in pomensko raven, gre za učinkovit »preplet gramatičnega in semantičnega figuriranja« (Pogorelec 2011:118). V skladu s svojim jasnim ustvarjalnim namenom in odnosom do jezika⁴ je Cankar ob impresionističnih, simbolističnih in ekspresionističnih rabah jezikovnih sredstev ustvaril nov jezik slovenske proze, ki je tako z vidika besedišča kot skladnje na eni strani elementaren, naraven, neposreden, skladen z resnico, na drugi pa ravno zato prepričljiv, močan, tudi oster. Cankar pomen besed in besedila krepi tako z eksplicitnimi modifikatorji kot implicitno z nepričakovanimi semantičnimi in gramatičnimi vzorci. Kljub izrazitemu jačanju pomena na vseh jezikovnih ravneh pa ravno njegove izvirne pomenske povezave in prenosi vse do simbolnih pomenov ter izvirni skladenski vzorci omogočajo tudi odprtost besedila. Ko bralec enkrat vstopi v ta umetelen svet, ne v pomenu nenaravnosti, temveč v pomenu ustvarjalne, oblikovne spretnosti, lahko začuti in si predstavlja vse odtenke romaneskne zgodbe in avtorjevega odnosa do nje.

Zanimiv pa je prevod nekaterih Cankarjevih stilističnih sredstev v italijanščino. Čeprav bi ob tem kulturno-jezikovnem stiku pričakovali, da takšno izrazito jačanje pomena ustreza značilni neposrednosti in hiperboli v italijanskem komunikacijskem slogu (Mikolič 2012), nekateri prevodni premiki kažejo na potrebo po drugačnem načinu pomenske rasti v italijanščini. Čeprav je izkušeni prevajalec in poznavalec Cankarjeve proze Arnaldo Bressan cenil umetniške prijeme, s katerimi je Cankar iz »izpraznjenih« besed ustvarjal »pesem«, je v prevodu Martina Kačurja večkrat posegel po modifikaciji, ki pomene v primerjavi z izvirnikom prej šibi, kot jača. Morda ti prevodni premiki temeljijo na občutku, da bi italijanske ustreznice takšnim elementarnim besedam in golim trditvam brez eksplicitnih modifikatorjev, ne glede na njihovo moč, ki izvira iz izvirnih besednih zvez in konteksta, bile v italijanskem jeziku pregrebe, premalo elegantne, estetske, zato prevajalec takšen tip jačanja v pomenskem in estetskem smislu največkrat nadomesti z eksplicitacijo v obliki širših stalnih besednih zvez ali kolokacij, z manj neposrednimi nikalnimi oblikami ali zgolj s posrednim prisojanjem lastnosti in dejanj osebkju. Zgoščene nominalne stavke nadomesti z glagolskimi stavki, kako emocionalno močno besedo izpusti. Besedo in poved včasih obogati z jačiteljem, čeprav z namenom izogniti se neposrednosti gole trditve. Podobno se dogaja tudi na skladenski ravni, kjer pomensko moč

⁴ Tudi v pismu Mariji Reisnerjevi (21. 1. 1908) je lepo izrazil svoj odnos do jezika in besednega ustvarjanja: »Kajti potreba ni samo, da človek goriko čuti in pošteno misli, temveč to je treba tudi tako povedati, da je beseda samo še naraven glas srca in pameti.«

dosega prej s pestrostjo besedišča kot s paralelizmi in subjektivnim besednim redom. Ohranja pa večdelnost Cankarjeve povedi in odstavka.

Seveda prevajalec pogosto tudi sledi Cankarju v vseh zgoraj predstavljenih Cankarjevih postopkih, a analizirani in drugi podobni primeri kažejo, kakor da ves čas išče ravnotežje med izvorno Cankarjevo estetiko, tesno povezano z etiko besede, in estetiko književnosti, *belle lettere*, ki jo pričakuje italijanski bralec.

Viri in literatura

John Waite BOWERS, 1963: Language intensity, social introversion, and attitude change.

Speech Monographs 30, 345–352.

Penelope BROWN, Stephen C. LEVINSON, 1987: Politeness: Some Universals in Language Use. Cambridge: Cambridge University Press.

Ivan CANKAR, 1906: Martin Kačur. Spletna stran je dostopna na https://sl.wikisource.org/wiki/Martin_Ka%C4%8Dur; pridobljeno 30. 4. 2018.

– –, 1969: Zbrano delo. Sedma knjiga. Vinjete, Nezbrane vinjete. Pripravil in opombe napisal Janko Kos. (Opombe napisal tudi Anton Ocvirk.) Ljubljana: Državna založba Slovenije.

– –, 1973: Martin Kačur. Izbrano delo III. Ljubljana: Mladinska knjiga. 7–186.

– –, 1981: Martin Kačur. Biografia di un idealista. Prevod Arnaldo Bressan. Milano: Arnoldo Mondadori Editore.

Teun Adrianus van DIJK, 1985: Discourse and Literature. Amsterdam: John Benjamins Publishing.

Tomaž ERJAVEC, Camelia IGNAT, Bruno POULIQUEN, Ralf STEINBERGER, 2005: Massive multi-lingual corpus compilation: Acquis Communautaire and totale. Archives of Control Sciences 15. Institute of Automatic Control. 529–540.

Meta GROSMAN, 2004: Književnost v medkulturnem položaju. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

- Branka KALENIČ RAMŠAK, Jasmina MARKIČ, Barbara PIHLER, Maja ŠABEC, 2013: Hispanistična razpotja: Rojas, Cervantes, Machado, García Márquez. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Janko KOS, 1987: Pregled slovenskega slovstva. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Erika KRŽIŠNIK, 2018: Vinjete in Podobe iz sanj – mejnika v stilistični izrabi frazeologije. 54. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 2.–13. 7. 2018. 1918 v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi. Ur. Mojca Smolej. 11–19.
- Vesna MIKOLIČ, 2014: Literarna perspektiva Šalamunovega pesniškega diskurza skozi slovensko in tujejezično leksiko. Recepcija slovenske književnosti. Obdobja 33. Ur. Alenka Žbogar. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 279–287.
- –, 2004: Medkulturna pragmatika pri pouku slovenščine kot J2. Jezik in slovstvo 49/3–4, 103–121.
- –, 2012: Teaching Slovene and Italian communication style. Speech acts and politeness across languages and cultures. Ur. Leyre Ruiz de Zarobe, Yolanda Ruiz de Zarobe. Bern: Peter Lang. 337–366.
- Tamara MIKOLIČ JUŽNIČ, 2007: Nominalne strukture v italijanščini in slovenščini. Pogostnost, tipi in prevodne ustreznice. Doktorska disertacija. Ljubljana: Univerza v Ljubljani.
- Breda POGORELEC, 2011: Stilistika slovenskega knjižnega jezika. Jezikoslovni spisi II. Ljubljana: ZRC SAZU, Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Jernej VIČIČ, Petr HOMOLA, Vladislav KUBOŇ, 2014: Automated Implementation Process of a Machine Translation System for Related Languages. Computing and Informatics 35/2, 441–469.
- Anna WIERZBICKA, 2003: Crosscultural Pragmatics. The Semantics of Human Interaction. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Franc ZADRAVEC, 1980: Elementi slovenske moderne književnosti. Murska Sobota: Pomurska založba.

Summary

In the paper, the language intensity modification in terms of literary and intercultural pragmatics in Ivan Cankar's prose was discussed. A modification that happens in the process of verbalisation, when we express a deviation from the neutral measure of language intensity either in the direction of its strengthening or in the direction of its mitigation, was observed. A speaker can choose a variety of linguistic means that express the emphasis and/or emotional attitude towards the subject or addressee. In fiction, such linguistic means are an integral part of stylistic procedures, which are the expression of the author's poetics and from this emerging literary style. At the same time, in accordance with the perceptions of intercultural pragmatics, the expression of emotion in a language is always culturally specific, therefore the role of the language intensity modification becomes especially evident in intercultural and interlinguistic comparisons. To this end, we compared Cankar's novel *Martin Kačur* (1906) and its Italian version *Martin Kačur Biografia di un idealista* (1981) translated by Arnaldo Bressan. We analyzed the language intensity at various textual levels used by Cankar to establish a relationship with the world and the reader, and the translation strategies we find when these elements are translated into Italian. Although it would be expected that Cankar's strengthening of meaning corresponds to the characteristic immediacy and hyperbola in the Italian communication style, some translation shifts indicate the need for a different way of semantic intensification in the Italian text. Perhaps these translation shifts are based on the feeling that the Italian equivalents of Cankar's elementary words and bare arguments without explicit modifiers, irrespective of their intensity, originating from original phrases and contexts, were in the Italian language excessive, not too elegant or aesthetic. The analysis showed that the translator always seeks a balance between Cankar's original aesthetics, closely related to the ethics of the word, and the aesthetics of literature

that the modern Italian reader expects.

Povzetek

V prispevku bomo z vidika literarne pragmatike obravnavali izraze moči ali intenzitete jezika v Cankarjevi prozi. Zanimala nas bo modifikacija, s katero v procesu upovedovanja izražamo odstopanje od nevtralne mere moči jezika bodisi v smer njenega jačanja bodisi v smer njene šibitve. V ta namen govorci izbiramo različna jezikovna sredstva, ki izražajo poudarek ali/in čustveni odnos do predmetnosti oziroma naslovnika. V književnem delu takšna jezikovna sredstva za izražanje ekspresivnosti predstavljajo sestavni del slogovnih postopkov, ki so izraz avtorjeve poetike in iz te izhajajočega literarnega sloga. Obenem pa je skladno s spoznanji medkulturne pragmatike izražanje čustvenosti v jeziku vedno tudi kulturno pogojeno, zato vloga izrazov moči jezika postane še posebej razvidna pri medkulturnih in medjezikovnih primerjavah. S tem namenom bomo primerjali Cankarjev roman *Martin Kačur* (1906) in njegov italijanski prevod *Martin Kačur Biografia di un idealista* (1981) prevajalca Arnalda Bressana. Analizirali bomo, katere izraze moči na različnih jezikovnih ravneh Ivan Cankar uporablja za oblikovanje odnosa do sveta in bralca, so to predvsem jačitelji ali šibitelji, kako z njihovo pomočjo upodablja učitelja Kačurja in kako druge literarne osebe ter koliko možnosti za dialog z besedilom dopušča bralcu. Ker pa modifikacijo moči lahko obravnavamo kot kulturnospecifični element v jeziku, nas bo zanimalo, katere prevodne premike zasledimo pri pri prenosu teh elementov v italijanščino. Da se ob tem kulturno-jezikovnem stiku na poseben način soočita slovenska litota in italijanska hiperbola, posredno priča tudi Bressanovo spoznanje, ki ga je zapisal v spremni besedi k prevodu: »On (Cankar, op. a.) seveda ne izumlja novega jezika, pač pa kot pesnik iz najbolj vsakdanjih, iztrošenih besed ustvarja takšno glasbo, takšen izraz, ki ga v literarni tradiciji in kulturi njegovega naroda še ni bilo; tako ustvarja moderno slovensko pripovedno prozo, ki v evropskem kontekstu predstavlja povsem izviren pripovedni slog.«. Čeprav bi pričakovali, da Cankarjevo izrazito jačanje pomena ustreza značilni neposrednosti in hiperboli v italijanskem komunikacijskem slogu, pa nekateri prevodni premiki kažejo na potrebo po drugačnem načinu pomenske rasti v italijanskem besedilu.